

Decembertől kapható:

A DRÁMA TANÍTÁSA

- segédlet az 1-2. osztályban tanítók számára (ára: 650 Ft)

A DRÁMA TANÍTÁSA

- segédlet a 7-8. osztályban tanítók számára (ára: 650 Ft)

Új oktató-videofilmek

MAGYAR DRÁMAPEDAGÓGIAI TÁRSASÁG

SZÍNHÁZI KONVENCÍÓK

KEREKASZTAL SZÍNHÁZI NEVELÉSI KÖZPONT

A TANÁR SZEREPBEN – A DRÁMATANÁR KÉRDEZ

Ára: 1600 Ft

...Tallózó

Lapról lapra

Egyre több a drámatanárok érdeklődésére számot tartó kiadvány... Kritikai rovatunkban ezúttal két könyvet néztünk meg alaposabban, rövid ismertetőt közlünk egy folyóiratról, továbbá kritikát egy (pedagógiai lapban megjelent) drámaóra vázlatáról.

1.

Előd Nóra: Multikultúra 3. – Drámajátékok

(Budapest, 1997. Másképp Alapítvány)

A Soros Alapítvány támogatásával megjelent drámapedagógiai gyűjtemény része a Másképp Alapítvány Multikulturális Oktatási Programjának. Mint a bevezetésből kiderül, a könyv olyan tanároknak készült, akik a drámapedagógia stratégiáinak és technikáinak megismerése (és alkalmazása) terén legfeljebb a kezdeti lépéseket tették meg. A szerző fel is veti a „tanítsa-e az, aki nem ért hozzá” kérdést, amelyre a választ valószínűleg másképp adná meg, mint a gyűjteményben teszi, ha nem kötné a megbízás („írjon nekünk könyvet”). Itt ugyanis (legalább) 40 órás kurzust javasol a majdani alkalmazók számára. Ez a fajta „szakmaiság”, a drámapedagógiának ez az „önbecsülése” aztán végigvonul a könyvön: az ismert szerző megpróbál megfelelni a feltételeknek (ez lelkileg sem lehetett könnyű), vagyis olyan anyagokat ír és közöl, amelyek mélységével, színvonalával (talán) a kvázi laikusok igényeinek is megfelellhet. Ráadásul terheli lehetetlennek tűnő vállalkozását azzal is, hogy bár kifejezetten és kinyilvánítottan tanároknak ír, mégis (látszólag) gyerekeknek szóló instrukciók formájában fogalmaz. Ez a „címtévesztés” időnként komikus helyzeteket idéz elő, kilóg az a bizonyos „dramaturgiai lóláb”: hiába az erőszakolt következetesség (ha már így kezdtem, végigcsinálom), instrukciók soráról kiabál az, hogy ilyesmit gyerekeknek nem szokás mondani. Közben még a stílus is áldozatul esik! (Elemzés céljából kapták tanfolyami hallgatóim a könyv egyes oldalait – a szerző megnevezése nélkül. Első visszajelzésük a nyelviségre vonatkozott: „mintha nyersfordítás lenne”.)

A gyűjtemény afféle „játékkönyv”. A Bevezetés című, a „szerzői kényszereket” ismertető írás után fogalmi definíciókat, 24 oldalnyi „kapcsolaterősítő” szabályjáték-halmazt, majd a 40. oldaltól rövidebb-hosszabb játékok leírását kapja az olvasó – közülük a lustábbjának jól jöhet a bőséges (a könyv hatodát jelentő) függelék, afféle szöveggyűjtemény. Melyik milyen?

A bevezető oldalak méltó sorsa, hogy az olvasók jelentős része átlapozza. A fentiekben már hivatkoztunk rá, most mi is ezt tesszük.

A 29 címszóból álló „fogalmi lexikon” egyrészt a szakirodalomban ismert fogalmak kiemelése, ismétlése, másrészt azoknak a szerző saját gyakorlatára (ez középiskolai, illetve tanfolyami – ő maga ad számot a ki-

próbálási lehetőségeiről a Bevezetésben) épített adaptálása. Ez a fajta adaptáció néhol eredményeket is hoz, más helyeken alig valamicskét. Példa mindkét esetre: a *mikroimpró* név alatt szereplő tevékenységhez hasonlóknak mindennaposak a tanítási dráma módszereit alkalmazó pedagógusok munkájában (mikroimpro – a nem éppen magyaros műszó a *konvenció* mint elnevezés fogadtatását juttatja eszembe...). Jó, hogy végre leírta valaki. A másik véglet a tabló egyes módozatainak (a „lexikon” 9 címszava a tablóra vonatkozik), illetve a *tablóból* indított különböző munkaformáknak önálló néven történő szerepeltetése, kissé mesterkélten elnevezések alatt, mint például *mobil szobor*, *hangos szobor* stb. Ezek az elnevezések persze egészen jónak tűnnek, ha a viszonyítási alap a gyűjtemény 30. oldalán szereplő „Pygmalion a csomagolópapíron”. Az egyik leggyakrabban alkalmazott, széles körben ismert konvenció – *Szerep a falon* – megnevezése tartalmilag pontos, de sajnos az angol eredeti tükörfordításával nem magyar és nem szép. Ezt azonban alulmúlja a tudálékos mitológiai utalás.

(A forma a drámában nem a tanár tulajdona. Művészeti területről lévén szó kötelessége a formanyelvet is átadni, mint teszik ezt az irodalom, a zene, a rajz stb. esetében a jobb tanárok. Érdemes olyan elnevezéseket használni, amelyek a gyerekek számára is érthetőek.)

A *belső hang* konvenció értelmezése eltér attól, amit a szakirodalom már használ. Előd Nóra azt nevezi belső hangnak, ami sokak által már *gondolatkövetés* néven ismert. Ez mindenképpen zavaró – s a mulatságos, kissé „altáji” *hátsó hang* bevezetése sem oldja meg a problémát.

Az „egyszerűsítés” – talán az említett alkalmazói kényszerek miatt – már a fogalmaknál megjelenik: maga a válogatás, de néhány konvenciónak a társasjátékok szintjére történő „redukálása” is előjelzi azt, ami a könyv drámaóráiban kibomlik: a tanítási dráma eszköztárát úgy, ahogy alkalmazza a szerző, de stratégiáit nem. *Mintha* felhasználnánk valamit abból, amivel a hozzáértők mélyebb szintre tudnak ásni, sőt, időnként hatványozottan eredményesebb munkát tudnak végezni, mint a *szabályjátékokkal* dolgozó kollégáik. A formanyelvet alkalmazzuk, de mást nem. Súlyos témák bukkannak fel a könyvben (AIDS, testi fogyatékoság, szegénység-gazdagság, házasság, féltéstvérek stb.), olyanok, amelyek rendkívül gondos kontextusépítést, a keret és kerettávolság pontos megválasztását, gyakran jelentős *távolítást igényelnének* a feldolgozhatóság érdekében. Ezzel szemben itt többnyire a kontextusépítést helyettesíteni hivatott „bevezető” játékokkal indul az óra, a kidolgozatlan, felépítetlen figurákat pillanatokon belül a legnehezebb helyzetekben, válságban találjuk. Érezhető a szerzői törekvés a minél előbbi (s így minél felszínesebb) *megjelenítésre*, ahol pedig körülíratlan színházi jellegű feladatokat kapnak. Ráadásul az a színházi nyelv, amit a könyv implicite vetít, meglehetősen kezdetleges, talán éppen a szerző színházi rutintalanságának tükréként. Szemléltetésként idézzük:⁹ „BELSŐ HANG: a szereplő ki nem mondott gondolatainak megszólaltatása. Ha fennhangon mondott szöveghez járul, ajánlatos ez utóbbitól megkülönböztetni, pl. *eltakart arccal mondani*, (vö. *színpadi „félre”*)”.

Nézzünk egy találmányra kiválasztott drámaórát a kötetből.

<p>Előd Nóra: Ő miben más? (i. m. 110. old.)</p> <p>Még nem tudjuk pontosan: ezt fogjuk eljátszani. Egyben biztosan: kiszolgáltatott helyzetben van. Az utcán fekszik egy lehúzott redőnyű üzlet lépcsőjéhez húzódva, feje a lépcsőn, arca a fal felé. Mellette eldőlt nejlonszatyor; nem lát-szik, mi van benne, de nem sok; körülötte szétgurulva egy citrom és pár szem krumpli. A játék kezdődjék azzal, hogy elrendezitek a helyszínt: a földön fekvő embert jeleztétek egy összecsavart ruhadarabbal, a szatyor lehet valódi.</p>	<p>Kaposi László jegyzetei</p> <p>A <i>másságról</i> szóló óra bevezetőjében a színházi jelzések káoszával indít a szerző: a központi figurához jelzést használ, de a szatyor valódi (ld. még „citrom és pár szem krumpli”).</p>
<p>1. játék: A látvány</p> <p>Menjete oda hozzá: egyesével vagy párosan, esetleg többen egyszerre, ahogy, mondjuk, edzésről mentek hazafelé. A szerephelyzetben ezúttal legyél önmagad. Nézd meg és mond el:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mit látsz? Adj pontos leírást, hiszen még azt sem tudjuk, férfi fekszik-e ott vagy nő; • milyen érzéseket, gondolatokat vált ki belőled a látvány? • mit fogsz most tenni? (utolsó mondat). 	<p>Mehetünk hősünkhöz egyesével, párosával, esetleg többen egyszerre – hogyan lehet még másként?</p> <p>„A szerephelyzetben ezúttal legyél önmagad” – így, az óra elején rögtön „valljunk”, javasolja idézett mondatával a szerző. Egy igazi drámaóra után beszélgethetünk, immár a távolítás védelme nélkül, ha akarunk. Ha kedvünk van hozzá. De semmiképpen sem egy drámaóra <i>elején</i> célszerű erre készíteni (rosszabb esetben kényszeríteni) a résztvevőket.</p>

⁹ Ld. 11. old. (Kiemelés tőlem – K. L.)

<p>Ezt a jelenetet bemutathatja mindenki, akinek elgondolása van. Közösen egyelőre ne döntsünk el semmit, még azt se, részeg-e az illető vagy rosszul van, csak nézzük végig a változatokat.</p>	
<p>2. játék: Mi lesz vele? Következményjátékokra gondolunk, két témában (még mindig nem tudjuk, mi baja!). Játsszátok el, mi történik vele, ha A) csoport: otthagyjátok; B) csoport: kihívjátok a mentőket. A két csoport először gondoljon végig/beszéljen meg több lehetséges következményhelyzetet, majd ezekből válassza ki azt a kettőt, amelyet megjelenít. Összesen tehát négy kiscsoportos játékot fogunk látni. Ha nem jutna idő mind a négyre, mutassátok be az érdekesebbre sikerültet, a másik elgondolást pedig ismertesse a csoport „szóvivője”. Mindkét téma feltehetőleg jelenetsort igényel; igyekezzetek minél tömörebbre komponálni. A jelenetsor zárómondatát úgy válasszátok meg, hogy jelezzen a jövő felé: mi fog történni majd ezután.</p>	<p>„Játsszátok el, mi történik vele, ha...” – mondja a szerző, majd megad két olyan változatot, amelyek <i>egyikében sincs játéklehetőség – nincs kit és mit játszani</i> (gondolom, mégsem akar a „másság” helyett „mentősdít” játszani). A színházilag értéktelen, a téma feldolgozása szempontjából felesleges epizódnak tűnő jelenetekhez kapunk még nyolc sornyi instrukciót... Még egy szabályjátékot is megpróbál a szerző beépíteni a semmibe („a jelenetsor záró mondatát úgy válasszátok meg...”).</p>
<p>4. játék: Ez részeg! Ezután csak azzal a helyzettel fogunk játszani, amikor emberünk egyértelműen részeg. A részleteket (alkoholista vagy alkalmi ivó, milyen előzmények után került ebbe a helyzetbe, amúgy tisztos polgár vagy lecsúszott egzisztencia, várja valaki otthon vagy magányos stb.) döntsék el azok, akik ebben a játékban játszani fognak. Megtudjátok, hogy a közelben lakik, ketten a barátoddal hazavittétek. A művelet időigényes volt: nagyon későn érsz haza. A következő jelenet szereplői: te és a szülő (egyik vagy mindkettő); első mondata (támadó éllel): „Hol voltál?”, az utolsó: „Na jó, eredj lefeküdni”. Játsszátok el, ami a két mondat között van, annyi változatban, amennyihez időtök és mondanivalótok van. Beszéljétek meg a játékot!</p>	<p>(Apróság, de hol van a 3. pont?) A másság leszükül a részegsége! Életveszélyes megoldás: arra nevelhet, hogy az utcán fekvő embert (mint látványt) rögtön kapcsoljuk össze a részegséggel (vagy legalább erősen gyanakodjunk). Egyébként valamiféle kontextus megteremtésének esélye – a tervezet szerint – csak itt, az óra végén jelenik meg: „részletekkel” is foglalkozhatunk, de csak azok, akik játszószák a jelenetet – ők döntést hozhatnak arról, hogy kifélemiféle is az az ember, aki a földön fekszik. Megtudjuk a tanártól, hogy miként döntöttünk, mi, résztvevők (hazavittük a földön fekvőt), majd nyitó és záró mondatokat kapunk egy jelenethez (újabb sikertelen kísérlet szabályjáték beépítésére). Ezek a mondatok tartalmilag vetítenek: az utcán fekvő ember kapcsán az a legfontosabb, hogy a késés miatt mit szólnak majd otthon a szüleink; a jelenet ily módon történő megfogalmazásával arra is nevelhetünk, hogy nem érdemes segíteni, mert otthon szidás lesz/lehet a dolgok vége. Részünk lehet még egy <i>fantáziajátékban</i>: tetszőleges típusú és állapotú szereplők között nézhetünk meg egy jelenetet. A tanárt még a <i>figurák típusa</i> sem érdekli, mert ha igen, akkor megadná, vagy egyeztetné a résztvevőkkel ezeket az információkat. Az utolsó pillanatokban megjelenő „általános szülő és általános iskolás” közötti jelenet mélysége csak attól függ, hogy „itt és most” mekkorát van kedvük színészkedni a játék résztvevőinek. Feltehetőleg lesz kedvük, más dolguk eddig úgysem volt.</p>

A szöveg nyomdai előkészítése arcpírítóan gyenge: a szerzőt és az olvasót is **megalázó** hibákkal teli.

A legrövidebb szövegszerkesztő program is tartalmaz helyesírás-ellenőrző modult. Itt még ennek végigfuttatását is elmulasztották (ugyanis a kezdetleges változatok is kiszűrték volna a hibák egy részét). Nem szokás a szöveg begépelése után, korrekció nélkül, rögtön kinyomtatni az anyagot; a szerzőnek jogai (és kötelességei) is vannak még az előkészítés során: megtanulhatná ezt a könyv kiadója.

A könyv minden oldalán alul-felül vastag fekete (gyász)keret égeti magát az olvasó szemébe. A lábléc kb. 5 cm-es. A szövegtörzs betűmérete akkora, hogy másfél méterről is olvasható. A lapszámozás az utca túloldaláról. Amatőr munka. Szerző, olvasó és a drámapedagógia egyaránt jobbat érdemelt volna.

Kaposi László

2.

Néhány észrevétel Katona Lászlóné Lúdas Matyi című drámaórájához

(Tanító, 1998 júniusi szám)

Örömmel vettem a kezembe az említett drámaórát. Egyrészt mert ritkán kerül komplex drámafoglalkozás vázlatra a Tanítóba, másrészt mert magam is írtam e témában óravázlatokat.

A tervezet ígéretesen kezdődik, „fejléce” (a csoport megnevezésétől a fókuszon át a tanári szerepig) meg egyezik a Kerekasztal Színházi Nevelési Központ által kiadott (Gödöllő, 1997) tanítói-tanári segédletek „fejlécével”. Hiányoltam viszont a történet rövid vázát, nem tudván előre, hogy a Lúdas Matyi melyik részét használja fel a szerző az órán. Később – a tervezetet olvasva – rájöttem, hogy mindez azért maradt ki, mert igazából nincs történet, illetve három egymástól független is van (III; V; VII pont).

Az óra ráhangolással kezdődik, zenehallgatással oldja meg a tanár. Nem biztos, hogy azt a célt érjük el vele, amit terveztünk. Az érzésekről, gondolatokról történő beszámoló gyerekenként nagyon eltérő lehet (szá-mos tényező befolyásolhatja), hosszúra nyúlhat, vagy ha rövid, akkor felszínessé válhat. Más lenne, ha a tanár adna megfigyelési szempontot a zenehallgatásra, vagy az óra valamelyik részében újra felhasználná (pl. aláfestésként). Ez a kezdet számomra így a tanítási órák hagyományos kezdési formáját idézi.

A folytatás is, melyben az ismeretek felelevenítése szerepel (szómagyarázatok a *ludas és törleszt* szavakhoz, a szereplők/?/ tulajdonságai). Nem érthető, hogy miért kell az óra elején ezeket a fogalmakat tisztázni, hisz az egyik fókusz: „Mit jelent a törlesztés fogalma?”. *Ha ezt a kérdést, ami a foglalkozás központi kérdése, óra elején megválaszoljuk, akkor nincs miről játszani!!* Elméletileg ugyanis az óra folyamán a játékban szerzett tapasztalatok segítségével válhatna a gyerek számára világossá a törlesztés fogalma, sőt az is, amit a másik fókusz fogalmaz, hogy: „Hogyan élhetünk megfelelően a bennünket ért sérelmek »visszafizetésével, megtorlásával«?”

Erre a kérdésre az órán már nem a Lúdas Matyi történetébe ágyazva keresik a választ a játszó, hanem iskolás gyerekeket játszva. (A kerettávolság minimális, a szituációk nagyon ismerősek). Sőt, feltűnik három „rossz gyerek”! (A szerző használ idézőjelet.) Mitől rossz a gyerek? A mellékletben megadott(!) mondatok szerint, mert nem hagyja magát és visszafizet. Mint persze Lúdas Matyi, vagy mégsem? A két történet itt már összegabalyodik.

Visszatérve az óra elejére: a III. pont dramatikus játék, mely Döbrögi szívtelenségéről szól. Az előre megtervezett(!) jelenethez a tanár semmilyen megfigyelési szempontot nem ad. Így az óra témájához új ismereteket a játék nem hozhat (hisz a játszó előre felkészültek), főként ha szempont híján megbeszélés vagy értékelés sem követi. Véleményem szerint harmadik osztályosok („színjátékban már némi jártasságot szerzett tanulók...”) tudnak rövid, kiscsoportos improvizációval jelenetet bemutatni Döbrögi kegyetlenkedéséről. Számomra – a leírás alapján – az is kérdés volt, hogy a jeleneteket maguk hozták létre vagy csak megtanulták?

Ezt követően a tanár Matyi barátjának szerepében le akarja beszélni őt a törlesztésről. Elég hiteltelen a játék, hiszen nem arra fognak érveket hozni, hogy törleszteni, „visszaadni” nem jó, nem tisztességes dolog (hisz ebben a helyzetben ez valószínűleg egy gyereknek sem jut eszébe; tán csak annak, aki „jó akar lenni” a tanító néninél), hanem csupán arra, hogy Döbrögi erősebb, nem érdemes szembeszállni. Vagyis a gyengébbel szemben törleszthetsz? (A mellékletben felsorolt érveknél egyébként valószínűleg jobbakat, árnyaltabbakat hoznak a gyerekek.)

Őszintébb és elgondolkodtatóbb lenne a játék, ha Matyinak nem a barátját, hanem saját magát kellene meggyőznie. Az ő belső vívódásáról (belső hangok, eltérő hangú naplórészletek) szólhatna a játék.

Ezután a tervezett órában el is játsszák a törlesztést. Valószínűleg a gyerekek nagy örömeire jól megverik „egy erős, kövér fa-gyerekhez” kötözve – persze csak mimes játékkal – Döbrögít. Itt megválaszolhatjuk a fókuszt: a törlesztés verést jelent?! Mármint az óra szerint.

De itt nem ér véget a foglalkozás, mert a tanár váratlanul a gyerekeknek szegezi a kérdést: milyen sérelem érte őket és miként törlesztettek?